

tellectus. Sola autem objecti propositio, et cognitio, seu iudicium non influit nisi eo modo quo objectum ipsum propositum, scilicet dirigendo, aut alliciendo, quod totum nihil ponit in alia potentia, nec movet imprimendo, et impellendo physice, sed manifestando, et iudicando, quod est moralis influentia.

III. De actu autem præcepti, quo efficaciter, et ex præsupposito impulsu voluntatis operatur intellectus practicus, sive per prudentiam in agilibus, seu actibus immanentibus ad intra, sive per artem in factilibus ad extra, alia est ratio, quia ibi non intervenit nuda objecti propositio, sed etiam efficax applicatio voluntatis, quæ habet vim movendi et imprimendi in reliquas potentias sibi subjectas, et per rationem dirigibiles. Et ideo est specialis difficultas, quomodo virtutes istæ, quæ imperant aliis moveant illas; an per solam sympathiam, quatenus una potentia ex colligatione, et conjunctione quam habet eum alia in eadem anima, habet ad motum alterius moveri, et operari; an vero per impressionem, seu immutationem aliquam, qua una potentia imprimat in aliam, vel una virtus in aliam, quia omnis virtus, vel potentia superior, est motiva alterius inferioris, et consequenter ex ipsa superioritate, et ordinatione ad alteram potest etiam illi communicare motionem suam, quod utique non fit nisi per aliquam diffusionem virtutis, aut impressionem, seu mutationem factam in alia potentia. Quod non est contra rationem actus immanentis, quia actus immanens virtualiter, et eminenter potest esse transiens, quatenus etiam potentia immanens est de se directiva, et superior, et motiva alterius, nec potest aliter motiva esse proprie loquendo nisi possit etiam imprimere, et immutare aliquid in illa. Sola

enim colligatio potentiarum in eadem anima non constituit unam potentiam superiorem alteri et motivam illius, ex hac enim colligatione solum habetur, quod una potentia operante alia operetur, quod non magis constituit superioritatem, et motionem hujus in illam, quam e converso.

IV. Nos ergo cum in libris de anima, quæstione XII, ex sententia D. Thomæ rejecerimus hunc modum movendi per solam sympathiam et adstruxerimus modum movendi unius potentiæ in aliam, vel unius virtutis in aliam per impressionem, et immutationem: hoc etiam admittimus in præsentibus, quod ars, et prudentia possunt per actum imperii movere alias potentias, vel facultates, aut virtutes per physicam, et realem impressionem usque ad ipsam facultatem motivam membrorum, quæ ab appetitu sensitivo moventur, et in omnes istas potentias derivari potest, et redundare impressio realis ab intellectu ex præsuppositione voluntatis, qua omnes illæ potentiæ diriguntur, et immutantur in ordine ad effectum artis et tandem ipsa facultas motiva, quæ est in membris actuata, et affecta ista impressione imperativa intellectus practici, producit motum modo quodam speciali artificioso, per quem inducitur effectus artificialis in materia, puta talis figura, talis situs, aut ordinatio corporum, vel motuum inter se. Quam doctrinam quia ibi late tradidimus, et ex D. Thoma ostendimus, non oportet hic repetere.

V. Solum dubitatis quomodo ars utatur imperio deducto a voluntate ut physice moveat. Nam habitus isti artis sunt in intellectu, et unus habet superioritatem in alium independentem a voluntate; sicut ars navigatoria imperat fabrilis, et equestris frænofactivæ sine ordine ad

voluntatem. Nec enim ars in eo laudem habet quod secundum voluntatem rectificetur artifex, et operetur, sed solum secundum intellectum, et regulas ejus. Ergo actus imperandi, et ordinandi in arte, in quantum artis est, non dependet a voluntate; quod si utitur illa, aut directione ejus, non erit in ratione artis, sed in ratione prudentiæ, quatenus exercitium illud liberum est, et sic prudentiæ regulis subiectum, non artis: quemadmodum etiam exercitium, et usus scientiarum, quia libere fit a prudentia dirigitur, non ipsa scientia.

VI. Respondetur omne imperium exerceri per actum liberum, et directionem illius in quantum liberum est, et quoad usum, et exercitium ejus pertinere ad prudentiam, si recte fiat, vel ad imprudentiam si prave. Verumtamen non repugnat hoc præceptum, et liberum exercitium etiam arti deservire posse quantum ad directionem operis artificiosi, et quantum ad ipsum modum artis, qui ab intellectu derivatur ad opera exteriora. Et in hoc stat bene quod una ars fit superior altera, eique imperet, et totam ipsam coordinationem per diversas potentias faciat usque ad ultimam executionem, quia bene potest aliqua actio exterior procedere cum dependentia a pluribus potentiis tam directivis, quam executivis. Ars ergo habet imperium in membra exteriora non immediate, sed mediantibus potentiis, et facultatibus, quæ ad exteriorem motum concurrunt, et requiruntur. Una autem ars imperat alteri, vel una virtus alteri, quoad exercitium quidem, et usum semper dependentem a voluntate, unde accipit intellectus vim operandi, et imperandi quoad exercitium. Quoad specificationem autem quatenus finis, seu objectum unius a quo habet spe-

ciem subordinatur alteri superiori fini, et sic ab illo imperatur seu dirigitur.

VII. Quare fatemur quod semper exercitium imperii fit mediante actu voluntatis impellente, et efficaciam dante in ipso exercitio, et quantum ad hoc, imperium illud pertinet ad prudentiam, ab eaque dirigitur. Sed tamen in hoc ipso exercitio imperandi etiam reducere potest aliqua formalitas ad specificationem pertinens, secundum quod finis superior determinat inferiorem, vel ea quæ ordinantur ad finem, ut juxta ipsum mensurentur et regulentur, et sic determinatio eorum etiam in ipsa objectiva ratione sui dependentem ab illo fine se habet. Et hoc modo, atque sub ista formalitate etiam una ars imperat alteri, vel executioni sui operis, nec talis directio, et imperium solum regulatur secundum prudentiam, sed etiam secundum artem, vel habitum alium superiorem, quia prudentia solum regulat per imperium, et mensurat id quod liberum est in actibus, et id quod pertinet ad exercitium prout libere fit. Quod vero pertinet ad finem superiorem, vel ad conformationem, et adæquationem cum ipso, potest etiam imperari, et ordinari per artem, vel alias virtutes respicientes fines. Et hoc dicitur pertinere ad specificationem, eo quod objectum virtutis, seu artis inferioris, quod est specificativum illius, etiam in eo quod specificativum est, commensuratur, et adæquatur juxta exigentiam illius finis a quo imperatur, et modum accipit ab ipso, atque determinationem, quia coaptatur, et habilitatur ad illum.

QUÆRITUR QUARTO QUOMODO INTEL-
LIGATUR DIVISIO ARTIS IN LIBERA-
LES, ET MECHANICAS : ET IN QUO
PRÆCIPUE DIFFERANT.

I. Respondetur communiter poni differentiam inter artes liberales, et serviles, quod liberalis versatur circa actiones, seu circa agibilia : servilis vero circa factibilia, ut tradit Aristoteles VI ethicorum, cap. III et IV. Sed tamen est notandum, quod agibile et factibile possunt tripliciter distingui. Primo, sumendo ipsum agere pro actione immanente, et facere pro transeunte : secundo, sumendo ipsum agere etiam pro actione transeunte, sed non producente aliquem terminum, seu rem operatam permanentem ; facere vero pro actione transeunte producente aliquod operatum permanentem ; sicut pulsatio artificiosa citharæ non producit aliquid permanentem, sed solum quemdam impulsum in chordis, quo efficit sonum, et hoc est aliquid transiens ; at vero ars fabrilis producit scamnum, cathedram, vas aliquod, etc. quæ sunt operata, et in se existentia. Tertio modo agibile sumitur promiscue pro actione, sive immanenti, sive transeunti prout libera, et morali modo exercita ; factibile vero pro actione producente effectum ad extra, non attendendo ad modum libertatis, vel moralitatis, sed ad modum ipsius effectus in se. Modus enim moralitatis respicit bonum reddere ipsum operantem, modus autem artis bonum reddere ipsum opus, seu ipsum effectum in se, quidquid sit de ipso operante.

II. Hac distinctione præsupposita dicimus artem liberalem esse rectam rationem agibilium non quatenus moralia sunt, aut bonum reddunt operantem, sed quatenus opus

ipsum reddunt bonum bonitate operis, sine ordine ad bonitatem operantis, quæ est honestas, neque ad malitiam, quæ est obliquitas. Et hoc ideo est, quia ars non dependet in suis regulis, et principiis ex rectitudine voluntatis, et recta intentione finis, sed potest fieri perfectum opus artis quantumvis sit prava voluntas. Unde non respicit bonitatem operantis, nec curat de malitia, sed solum bonitatem, seu rectitudinem ipsius operis in se. Unde si datur aliqua ars quæ respiciat agibilia, seu actiones potius quam effectus, non respicit tales actiones quatenus morales, ex intentione recta procedentes, aut voluntatem ipsam rectificantes, ita quod ipsum voluntarium, et liberum actionis rectificabile sit, sed quatenus ipsa actio in se independentem a ratione aliqua voluntarii, et liberi rectificabilis est, et dirigibilis in aliqua adæquatione veritatis potius quam bonitatis. Unde talis directio fit per ideam, et artem, sicut voluntarium, et liberum in actionibus dirigibile est per prudentiam, et arbitrium.

III. Ars ergo liberalis potius respicit directionem actionum, quam effectuum permanentium. Ars vero mechanica, vel servilis potius respicit effectus, quam actiones, unde magis laboriosa est quam ingenua, quia tractat materias externas, et labore formabiles : at vero ars liberalis intra actiones ipsas hominis sistit, nec per se loquendo producit effectus ad extra permanentes, eo quod isti effectus postulant materiam permanentem externam, quæ non nisi labore aliquo, et servili opere tractatur, et efformatur. Actiones autem humanæ in se ipsis consideratæ non tractant materiam servili aliquo labore aut ministerio formabilem, sed ordinem aliquem, aut dispositionem inducunt in agendo, et operando,

quod magis ad directionem, et ingenuitatem pertinet, quam ad servilem laborem. Quod si aliquem effectum inducunt, solum per modum transeuntis se habet, sicut in musica pulsatio, et sonus ; in rhetorica elegantia locutionis, et sermonis politia ; in arithmetica recta numeratio ; in grammatica recta sermonis constructio.

IV. Nec valet instantia de arte pictoria, quæ videtur liberalis, et tamen arte disponit materias externas colorum, et mathematica facit horologia, aut nautica instrumenta. Dicimus enim quod si ars pictoria sumatur ut includit perspectivam a qua dirigitur, pro ea parte erit liberalis ars, aut potius scientia. Si sumatur pro ministerio miscendi colores et inducendi illos, sic est servilis, sicut etiam statuaria in faciendis statuis. Et mathematica non facit horologia, aut instrumenta nautica executive, id enim pertinet ad fabrum, non ad mathematicum, sed solum directive ea disponit, quod pertinet ad ingenuitatem. Itaque materiæ ipsæ, quæ ab his artibus tractantur discernunt eas. Nam servilis ars tractat materias laborioso opere formandas, et sic respicit effectus in materia externa permanentes : liberalis, seu ingenua ars respicit ordinationem, et rectam dispositionem actionum, quæ fiunt ab homine, non ut voluntariæ, et arbitrabiles, sed ut ordinabiles in suis particularibus finibus, et perfectionibus extra rationem voluntarii. Et sic ordinare ad ingenuitatem et non ad servilitatem pertinet.

V. An vero liberalis ars possit usque ad ipsas speculationes intellectus extendi dirigendo illas, respondetur affirmative, ut patet in logica cujus munus est dirigere, ac disponere opera rationis ne errent circa objectum suum ob incongruam dispositionem terminorum, seu objec-

torum ; nec enim aliam formam artificialem hæc ars introducit, nisi ex parte objectorum ordinationem rectam ratiocinationis, quæ in ipsis objectis nihil reale ponit, ut ostendimus in logica quæstione prima, et ideo formale objectum logicæ dicitur esse ens rationis, seu secunda intentio.

VI. Difficultas vero est, an ars ista, quæ circa speculationes ordinandas versatur sit habitus practicus, an speculativus, nam si est practicus non poterit ordinare, et dirigere speculationes, si quidem prior est intellectus speculativus, quam practicus, et ipsa speculatio præcedit praxim, speculatio autem quæ præcedit praxim non est quæcumque speculatio, sed etiam illa quæ sine errore formatur, et dirigitur, quia a speculatione errante non sequitur praxis recta, sed errans. Præcedere ergo debet practicum intellectum speculatio directa, sine errore ; hoc autem quod est esse rectam habet ab arte logicæ, quia est ars directiva operum rationis ; ergo talis ars debet antecedere intellectum practicum, et sic pertinere ad speculativum, sicut hoc quod est speculationem esse directam, et sine errore antecedit practicum intellectum, et intra limites ipsius speculationis invenitur. Si vero dicitur, quod ille habitus, et illa ars est speculativa, sequitur quod non omnis ars est habitus, et virtus practica, et sic inconvenienter ponitur ars pro intellectu practico sicut et prudentia, sed debet etiam pertinere ad virtutes speculativas. Et confirmatur, quia non datur aliqua prudentia quæ sit speculativa, sed tantum practica ; ergo neque dabitur ars, quæ sit speculativa, sed tantum practica.

VII. Respondetur revera habitum, seu artem directivam speculationum, speculativam esse non prac-

ticam, licet modum aliquem practici observet, quatenus regulas tradit directivas ad speculandum, in hoc enim assimilatur practicis virtutibus, quæ regulando ea, quæ operanda sunt, de iis agunt. Sed tamen has regulas directivas speculationum non tradit ars ista, quæ est logica formali ratione practica, sed scientifica, et speculativa, eo quod per probationem, et discursum, et per inquisitionem naturæ, et quidditatis eorum, quæ ad speculationem requiruntur procedit, ut patet in logica, quæ scientificæ, et demonstrative circa hoc procedit; practicus autem intellectus non procedit demonstrative, et probative; omnis enim demonstratio, et probatio est resolutio quædam in principia rei demonstratæ; procedere autem modo resolutivo proprium est speculationis. Ratio autem practica non procedit resolvendo, et probando, sed ad operationem ordinando, et disponendo quomodo facienda sit, atque adeo procedit modo compositivo, quia operatio, et effectus non fit abstrahendo, et resolvendo rem in suas causas, et principia, sed efficiendo, et procedendo a principiis ad effectus, eosque existentiam, et partibus, et accidentibus suis conjungendo, quod est compositivo, et non resolutivo modo procedere. Sed hæc latius a nobis probata sunt in logica quæst. I et II tomo, I par. disp. I et ex ipsa ratione dubitandi allata sufficienter etiam probatur.

VIII. Quare solum superest alteri rationi in contrarium allatæ satisfacere. Et dicimus artes pertinere ad habitus practicos, nisi modo scientifico, et resolutivo procedant, tunc enim essentialiter, et formaliter pertinent ad habitus speculativos, et solum habent quemdam modum practici, quia regulativi sunt operis faciendi, non tamen faciendi, et

componendo, sed resolvendo, et speculando. Et ideo connumerantur simpliciter speculativis habitibus, licet modum quemdam practici habeant, ratione cuius etiam in quantum artes aliquo modo pertinent ad intellectum practicum.

IX. Et hinc colligitur non esse diversum habitum in his artibus, id quod est artis, seu operativi, et id quod est contemplativi, seu theoretici: sicut diximus in logica quæstione prima, articulo ultimo, quod est idem habitus logicæ docentis, et utentis. Cujus ratio est, quia in his artibus liberalibus non separatur ratio formalis artis, seu artificiosi processus a ratione formali scientifica, et demonstrativa, nec est diversa difficultas vincenda in discursu talis artis, et in usu, seu applicatione. Nam principia quibus dirigitur talis ars in usu suo non sunt alia, quam ea quibus scientificæ, et demonstrative procedit, seu speculatur, ut patet cum in logica procedimus ad faciendum syllogismum in recta figura, et ad formandam consequentiam sine defectu; dirigimur enim illis principiis, quibus demonstramus rectitudinem talis figuræ, et bonitatem illius consequentiæ, nec alia adhibemus principia ad eas consequentias formandas, quam ea quibus earum bonitatem demonstramus, alias præter logicam, quam demonstrative addiscimus, oportet aliam artem, aliaque principia addiscere ad usum, et formationem syllogismorum, quod constat esse falsum. Et hoc ideo est, quia demonstrata, et cognita scientiæ bonitate alicujus consequentiæ, ejusque regulis, quas speculative demonstramus, intellectus pro formatione conceptuum, et discursuum nullam habet difficultatem, neque indiget arte, quia conceptus illi naturaliter a potentia, et speciebus jam dispositis, et ordinatis ex vi demonstrationis

regularum procedunt, et sic non indigent alia arte. Idem est in rhetorica, grammatica, arithmetica, et cæteris artibus liberalibus, quæ etiam scientiæ sunt.

X. Quod si inquiras, cur similiter non datur aliqua prudentia speculativa, sicut datur ars speculativa, respondetur ex D. Thoma 2-2, quæstione XLVII, articulo secundo, quod hæc differentia sumenda est ex diversitate materiæ utriusque virtutis. Nam prudentia dirigit agibilia, seu voluntaria, quæ in se sunt omnino contingentia, nec habent certas, ac determinatas vias, quibus procedatur, sed solum id reducitur ad arbitrium bonum, seu magis æquitati, et rationi consonum. Hoc autem non pertinet ad speculationem, quæ solum est manifestativa et probativa veritatis, non ex arbitrio procedens, quod solum respicit convenientias operantis ad finem, non veritatem ipsam rei in se. At vero ars etiam abstrahit a convenientiis ipsius operantis, et solum respicit rectam dispositionem operis in se, quod pertinet ad veritatem ipsam artefacti, quæ utique consistit, et fit per certas ac determinatas vias. Unde per hoc quod veritas ipsa artefacti manifestetur, et probetur, non receditur a ratione, et processu artis, ideoque non repugnat esse artem, et esse speculativam.

ARTICULUS V.

Quid de distinctione, et unitate prudentiæ, et virtutum moralium?

QUÆRITUR PRIMO AN DIVISIO VIRTUTUM IN INTELLECTUALES, ET MORALES SIT UNIVOCA, VEL ANALOGA.

I. Adæquatam esse supponimus, quia traditur per adæquatam com-

prehensionem omnium potentiarum, quæ sunt capaces virtutum, scilicet per intellectum, et voluntatem, comprehendendo nomine voluntatis, etiam appetitum sensitivum. Quod ergo dubitatur, est an sit univoca, nam D. Thomas aliquando dixit virtutem moralem esse virtutem simpliciter, intellectuali autem secundum quid, ut supra quæstione LVI, articulo tertio, et infra quæstione LXVI, articulo tertio, quia virtus moralis est quæ simpliciter rectificat, et bonum reddit habentem; intellectualis vero solum dat facultatem bene operandi in genere intellectuali, quod solum facit opus bonum, non tamen operantem ipsum constituit bonum absolute, et simpliciter. Et sic videtur divisio ista analogica, sicut inter simpliciter tale, et secundum quid. Ex alia vero parte videtur, quod virtus intellectualis sit simpliciter nobilior in genere virtutis, quia est abstractior, et immaterialior, ergo perfectior. Virtus etiam moralis dependet essentialiter ab intellectuali, scilicet a prudentia. Ergo ista divisio ex omni parte analogica est. Et ita sentiunt plures auctores.

II. Nihilominus oppositum tenendum est, et dicendum tam virtutes intellectuales, quam morales convenire univoce inter se, sive considerentur entitative in formalitate virtutis. Loquendo in genere physico constat manifeste, quia non possunt magis analogari istæ virtutes in entitate sua physica, quam ipsæmet potentiæ ad quas pertinent, scilicet intellectus, et voluntas, nam etiam in illis invenitur dependentia, quia non minus voluntas dependet in sui directione ab intellectu, quam virtutes morales a prudentia, constat autem intellectum, et voluntatem non convenire analogice, sed univoce, quia sub eodem prædicamento continentur et sub eodem